Externe bijdrage

Toelichting bij de statistische gegevens over onderzoeken naar mensenhandel door de ECOSOC-teams van de RSZ-inspectie in 2023

Stéphanie Schulze
RSZ-inspectiediensten – Themadirectie Mensenhandel

Inleiding

Deze bijdrage heeft betrekking op de RSZ-inspectiediensten (themadirectie Mensenhandel en ECOSOC-teams).

Naast de zuiver statistische gegevens volgt er in deze bijdrage ook kwalitatieve informatie over de onderzoeken die de ECOSOC-teams van de RSZ-inspectiedienst in 2023 hebben gevoerd.

De gegevens in deze bijdrage komen van verschillende bronnen:

1. Het interne dossierbeheersysteem ARTEMIS voor gegevens over de in 2023 afgesloten onderzoeken. In 2023 werden er 204 onderzoeken naar "mensenhandel" (hierna MH) afgerond, waarbij er 299 vermoedelijke slachtoffers betrokken waren. Sommige voldeden niet aan onze definitie van een MH-onderzoek of waren dubbels. Op die manier bleven er na verificatie **181** afgesloten **MH-onderzoeken** over.

2. De analyse van de checklists die de sociaal inspecteurs in 2023 hebben opgesteld overeenkomstig hoofdstuk VIII van de gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Werk, de minister van Veiligheid en Binnenlandse Zaken, de staatssecretaris voor Bestrijding van de sociale fraude en het College van procureurs-generaal over het opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende mensenhandel (COL 01/2015). De RSZ-inspecteurs vullen zo snel mogelijk na een vaststelling een dergelijke checklist in, voor zover er voldoende duidelijke indicaties zijn dat het om een mogelijk geval van mensenhandel gaat. In 2023 werden er **116 checklists** opgesteld, wat betekent dat de situatie van 116 vermoedelijke slachtoffers werd onderzocht in het kader van onze controles. Het verschil met de 299 potentiële slachtoffers uit het ARTEMIS-dossierbeheersysteem vloeit voort uit het feit dat de checklists in principe worden ingevuld zodra er voldoende indicaties van economische uitbuiting zijn. En dat ongeacht de status van het onderzoek (bij opening, afsluiting of in de loop van het onderzoek), terwijl de cijfers uit ons ARTEMIS-programma betrekking hebben op onderzoeken die in 2023 zijn afgesloten, maar in 2023 of vroeger zijn geopend. De gegevens van de checklists zijn dan ook het meest representatief voor het jaar 2023.

   Onze themadirectie bezorgt de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid van de Federale Overheidsdienst Justitie elk jaar een specifiek analyserapport op basis van deze checklists.

Een andere bron van kwalitatieve informatie is de informatie-uitwisseling met de ECOSOC-teamchefs over de onderzoeken naar mensenhandel.

1. Statistieken over processen-verbaal en strafrapporten (ARTEMIS)[497]

De ECOSOC-onderzoeken van de RSZ-inspectiediensten worden verwerkt in een dossierbeheersysteem dat ARTEMIS heet. De statistieken over de **in 2023 afgesloten onderzoeken** komen derhalve uitsluitend uit dat programma. Dit beheersysteem evolueert nog voortdurend. Sinds zijn ingebruikname werd het herhaaldelijk aangepast om zo goed mogelijk aan onze behoeften inzake statistieken te voldoen.

In 2023 heeft de RSZ in het kader van de **181 behandelde MH-onderzoeken 56 pv's en/of aanvanke-**

497 Deze statistieken zijn gebaseerd op afgesloten onderzoeken.

lijke strafrapporten opgesteld, naast **31 aanvullende strafrapporten en 48 informatieverslagen** rond economische uitbuiting (artikel 433*quinquies* van het Strafwetboek).

Deze rapporten hebben betrekking op 299 vermoedelijke slachtoffers. Het gebeurt ook dat, na een onderzoek in samenwerking met andere inspectiediensten of de politie, een andere dienst (meestal de politie) het proces-verbaal of het strafrapport over MH opstelt. Concreet werden er zeven rapporten of pv's door andere diensten opgesteld naar aanleiding van een samenwerking met de RSZ.

Een aanvullend strafrapport wordt opgesteld wanneer de magistraat aanvullende onderzoeksdaden vraagt voor een situatie van uitbuiting die al via een proces-verbaal of een aanvankelijk strafrapport was gemeld, voor zover het hetzelfde slachtoffer of dezelfde slachtoffers betreft. Dat onderscheid tussen aanvankelijke en aanvullende strafrapporten moet vermijden dat eenzelfde uitbuitingssituatie of eenzelfde vermoedelijk slachtoffer meermaals in de resultaten wordt meegerekend.

De term "informatieverslag" verwijst naar de rapporten die bestemd zijn voor de gerechtelijke autoriteiten, hetzij om geringe elementen van economische uitbuiting (zonder vermoedelijk slachtoffer bijvoorbeeld) te melden, hetzij om het resultaat van onderzoeksdaden, informatievergaring of gegevensonderzoek door te geven wanneer er nog geen onderzoek naar mensenhandel is geopend of opgestart.

We wijzen er ook op dat de inspecteurs van de ECOSOC-teams nog met andere onderzoeken bezig zijn dan met die naar mensenhandel. Het gaat met name om onderzoeken naar buitenlandse arbeidskrachten en/of risicosectoren. Onder het thema "ECOSOC" vallen dus de onderzoeken naar mensenhandel (economische uitbuiting), buitenlandse werkkrachten en risicosectoren. In 2023 werden er in totaal **3.782 ECOSOC-onderzoeken** behandeld, waaronder de 181 MH-onderzoeken.

Resultaten van de MH-onderzoeken:

Provinciale directies	PV's/SR'en opgesteld door de RSZ	Aanvullende strafrapporten	Informatieverslagen	PV's/SR'en opgesteld door een andere dienst[498]	Vermoedelijke slachtoffers
West-Vlaanderen	3	0	3	3	24
Oost-Vlaanderen	12	2	1	2	184
Antwerpen	6	0	12	0	19
Limburg	2	0	1	0	4
Henegouwen	6	0	8	0	13
Namen-Luxemburg	8	18	5	0	8
Luik	4	3	9	0	4
Vlaams-Brabant	6	2	1	1	9
Brussel	6	3	4	0	13
Waals-Brabant	3	3	4	1	21
Totaal	**56**	**31**	**48**	**7**	**299**

Nog enkele cijfers over 2023:

- De RSZ-inspectie verwees **299** vermoedelijke slachtoffers van MH door naar de gerechtelijke autoriteiten op basis van strafrapporten of processen-verbaal.
- De meest vertegenwoordigde nationaliteiten zijn: Turken (36), Filipijnen (61), Bengalen (30), Marokkanen (27) en Oekraïners (18). Opvallend is ook dat er onder deze 299 vermoedelijke slachtoffers 15 EU-

498 In het kader van een onderzoek dat uitgevoerd is in samenwerking met de RSZ. Let wel, wanneer het PV of SR door een andere dienst opgesteld wordt, worden de slachtoffers niet meegeteld in ons beheerprogramma.

onderdanen waren, van wie er 8 de Belgische nationaliteit hadden. Wat de uitsplitsing naar geslacht betreft, waren 14 vermoedelijke slachtoffers vrouwen, tegenover 285 mannen.

- De meest vertegenwoordigde sectoren waren de bouw, de detailhandel en garages (carwash).
- Volgens de cijfers van de in 2023 afgesloten onderzoeken telden de provinciale directies van Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Waals-Brabant de meeste vermoedelijke slachtoffers. In 2023 hebben deze teams immers sterk gemediatiseerde dossiers, die eind 2021 en in de loop van 2022 werden geopend, behandeld en afgesloten.

2. Analyse van de checklists

Inleiding

Rekening houdend met de vereisten van de COL 01/15 werd er **in 2023** een checklist ingevuld zodra er **voldoende nauwkeurige indicaties** waren van een mogelijke situatie van mensenhandel, en dat op het moment dat het onderzoek liep of toen het afgesloten werd.

In totaal werden er **116 checklists** opgesteld (1 checklist per vermoedelijk slachtoffer; meerdere checklists kunnen dus betrekking hebben op dezelfde werkgever/uitbuiter). Ze zijn als volgt onderverdeeld:

Provinciale directies	Aantal opgestelde checklists
West-Vlaanderen	25
Oost-Vlaanderen	26
Antwerpen	21
Limburg	1
Henegouwen	8
Namen-Luxemburg	3
Luik	4
Vlaams-Brabant	12
Brussel	14
Waals-Brabant	2
Totaal	**116**

2.1. Geografische spreiding per sector (2023)

	Namen-Luxemburg	Brussel	Luik	Henegouwen	Limburg	Waals-Brabant	Vlaams-Brabant	Antwerpen	Oost-Vlaanderen	West-Vlaanderen	Totaal
Landbouw/tuinbouw			1				1			4	6
Bakkerij		1						14			15
Carwash/truckwash							6	2	2	1	11
Kapsalon/ schoonheidssalon	1	1									2
Kleinhandel			1	2		1			2		6
Groothandel						1					1
Bouw	1	1	1	4	1			2	5	20	35
Bezorging reclame/post		9							14		23
Horeca		1					1	2	1		5
Logistiek								1			1
Manege				2							2
Schoonmaak	1										1
Transport			1						2		3
Huishoudelijk werk/ thuishulp		1					3				4
Sorteren/recyclage							1				1
Totaal	**3**	**14**	**4**	**8**	**1**	**2**	**12**	**21**	**26**	**25**	**116**

2.2. Verdeling volgens leeftijd, geslacht en nationaliteit van de vermoedelijke slachtoffers 2023

Nationaliteit	Mannen	Vrouwen
Afghanistan	13	
Algerije	1	
België	8	1
Brazilië	0	2
Bulgarije	2	
Kameroen	1	
Colombia	4	1
Congo	0	1
El Salvador	4	
Spanje	2	
Ghana	6	
Guinee-Bissau	3	
India	2	
Macedonië	2	
Marokko	17	4
Moldavië	3	
Nicaragua	0	1
Niger	1	
Nederland	1	
Filipijnen	21	
Portugal	1	
Roemenië	2	1
Verenigd Koninkrijk	1	
Rusland	1	
Rwanda	1	
Senegal	1	
Slovakije	0	1
Soedan	1	
Tadzjikistan	1	
Tunesië	1	
Turkije	2	
Vietnam	1	
Totaal	**104**	**12**

Leeftijd	Mannen	Vrouwen
Minderjarigen (-18 jaar)	0	0
Tussen 18 en 30 jaar	32	5
Tussen 30 en 40 jaar	32	3
Tussen 40 en 50 jaar	27	2
Ouder dan 50 jaar	13	2
Totaal	**104**	**12**

Een snelle analyse van de tabel hierboven leert dat 90% van de vermoedelijke slachtoffers van economische uitbuiting mannelijk is (104/116). Wat de leeftijd betreft, is 32% van de vermoedelijke slachtoffers tussen 18 en 30 jaar, 30% tussen 30 en 40 jaar, 25% tussen 40 en 50 jaar en 13% ouder dan 50 jaar. Onder de vermoedelijke slachtoffers van het mannelijke geslacht was de oudste 70 jaar. Bij de vrouwen was het oudste vermoedelijke slachtoffer 66 jaar op het ogenblik van de feiten. De betrokken vrouwen zijn hoofdzakelijk actief in de sectoren thuishulp, horeca en schoonmaak (bij particulieren of in bedrijven).

In 2023 kwam er geen minderjarig slachtoffer voor in de checklists.

Wat de nationaliteit van de slachtoffers betreft, waren er 97 afkomstig uit derde landen (buiten de EU). Van de 19 EU-onderdanen waren er negen Belgen, drie Roemenen, twee Bulgaren, twee Spanjaarden, een Portugees, een Nederlander en een Slovaak.

2.3. Vastgestelde indicatoren van mensenhandel en verzwarende omstandigheden

De checklists bevatten meerdere indicatoren van mensenhandel. Een analyse van de in 2023 ontvangen checklists leidt tot de volgende vaststellingen:

Identiteitsdocumenten

Ongeveer 90% van de onderdanen van derde landen verbleef illegaal op het Belgische grondgebied. Ofwel hadden zij geen identiteits- of reisdocumenten, ofwel waren ze in het bezit van hun nationaal paspoort of een verblijfstitel van een EU-land. Onder de niet-Belgische Europeanen waren er maar enkelen die in België gevestigd waren en een Belgische verblijfstitel

hadden. De anderen waren over het algemeen in het bezit van hun nationaal identiteitsdocument.

Meerdere vermoedelijke slachtoffers beschikten niet over hun eigen identiteitsdocumenten, maar hadden soms wel een kopie ervan.

Financieel aspect – sociale zekerheid – sociale documenten

Wat de inkomsten betreft: in bijna alle vastgestelde situaties was het loon onvoldoende, laag, heel laag of zelfs onbestaande. Ook werd er soms een vergoeding beloofd, maar slechts gedeeltelijk of helemaal niet uitbetaald, of gaandeweg afgebouwd. Van de 116 vermoedelijke slachtoffers ontvingen er enkelen helemaal geen loon. Sommige slachtoffers moesten een deel van hun loon afstaan. Anderen moesten de reis naar België terugbetalen, huur betalen voor huisvesting die ter beschikking werd gesteld door de werkgever of opdraaien voor boetes die voor die laatste bestemd waren.

Bepaalde slachtoffers verklaarden ook dat ze alleen betaald werden als er klanten waren.

Bovendien gebeurde het dat de laatste prestaties helemaal niet betaald werden ondanks het feit dat de verloning al laag was.

Tot slot verklaarden sommige werknemers dat de werkgever de kosten van hun reis naar België inhield op hun loon.

Enkele concrete voorbeelden in 2023, voor zover er een loon werd uitbetaald: 20, 30 of 50 euro per gewerkte nacht; 50 tot 60 euro per werkdag van 10 à 12 uur; 3.000 euro voor 8 maanden werk *a rato* van 10 à 12 uur per dag (6 dagen op 7); 3,7 tot 5,5 euro per uur.

Wat de sociale zekerheid en sociale documenten betreft: minder dan 15% van de potentiële slachtoffers was in Dimona of Limosa geregistreerd. Wat de vermoedelijke slachtoffers betreft die als gedetacheerde werknemers waren opgegeven in het kader van het vrije verkeer van diensten, ging het vaak om een bewezen of vermoedelijke frauduleuze detachering. Maar enkele werknemers waren aangegeven bij de sociale zekerheid en mochten desgevallend op het Belgische grondgebied werken. Bovendien werkten die doorgaans meer dan het aantal uren in hun arbeidsovereenkomst of zoals aangegeven bij de sociale zekerheid.

Uitbuitingsomstandigheden

Sommige indicatoren van uitbuiting komen vaak terug, zoals erbarmelijke huisvestingsomstandigheden of buitensporig lange werkdagen. Details en voorbeelden van bepaalde indicatoren worden hieronder hernomen.

- **Het slachtoffer heeft geen aangepaste uitrusting/ werkkledij, het slachtoffer werkt in gevaarlijke/ ongezonde omstandigheden**
  Bij ongeveer 40% van de aangetroffen vermoedelijke slachtoffers werden er indicatoren van onvoldoende arbeidsbescherming (met betrekking tot de veiligheid en gezondheid van de werknemers zoals hygiënemaatregelen, kledij en werkomgeving) vastgesteld. Overigens werd er een slachtoffer gedetecteerd naar aanleiding van een arbeidsongeval.

- **Het slachtoffer mag geen contact met de buitenwereld hebben of is beperkt in zijn bewegingsvrijheid**
  Bijna 30% van de vermoedelijke slachtoffers die we aantroffen had weinig of geen contact met de buitenwereld en hun bewegingsvrijheid was beperkt.

- **Het verblijf van het slachtoffer is in erbarmelijke staat**
  In heel wat potentiële situaties van mensenhandel waren de verblijfplaatsen van de slachtoffers ongeschikt of onbewoonbaar. Vaak stelt de dader/ werkgever deze woningen ter beschikking. In 2023 werd die indicator bij bijna de helft van de vermoedelijke slachtoffers geregistreerd.

- **Het slachtoffer krijgt geen medische zorg**
  Aan enkele vermoedelijke slachtoffers werd medische zorg ontzegd terwijl ze die nodig hadden.

- **Het slachtoffer werkt bijzonder lang**
  Bijna 60% van de aangetroffen vermoedelijke slachtoffers werkte abnormaal lang. Sommigen hadden een werkweek van 45 à 60 uur met een of twee rustdagen per week, wat al buitensporig veel is. Maar bij 40% van de potentiële slachtoffers was de arbeidsduur extreem lang. Zo verklaarden sommige slachtoffers dat ze permanent beschikbaar moesten zijn voor de dader. Anderen werkten 12 tot 17 uur per dag, 7 dagen per week, of 6 à 7 dagen per week *a rato* van 10 tot 12 uur per dag.

Verzwarende omstandigheden

Bij de in 2023 vastgestelde gevallen werden er verschillende verzwarende omstandigheden genoteerd:

- **Met betrekking tot de hoedanigheid van de dader**
  In de meeste gevallen maakte de dader misbruik van de kwetsbare situatie van het slachtoffer, had hij gezag over het slachtoffer of maakte hij misbruik van zijn functie.
  In geen enkele checklist was de dader een wetshandhaver in de uitoefening van zijn functie.

- **Met betrekking tot de situatie van het slachtoffer**
  Geen enkele checklist van 2023 had betrekking op een minderjarige.

  Zoals hierboven vermeld werd, waren veel vermoedelijke slachtoffers uit derde landen bijzonder kwetsbaar wegens hun illegale of precaire administratieve situatie.

  Van de 116 slachtoffers in de checklists van 2023 verklaarden er 28 dat ze bedreigingen, geweld of dwang ondervonden van de dader. Een slachtoffer werd met de dood bedreigd. Twee anderen werden met een steekwapen verwond, en nog twee anderen gaven aan verkracht te zijn geweest.

2.4. Doorverwijzing van slachtoffers naar een gespecialiseerd opvangcentrum in 2023

Van de 116 geregistreerde checklists ging het in **65** gevallen om vermoedelijke slachtoffers die in contact waren gebracht met een gespecialiseerd opvangcentrum (Sürya, Payoke of PAG-ASA).

Sommigen hadden al contact gehad met deze centra voor de interventie van de sociaal inspecteurs van de RSZ. In dergelijke gevallen treedt de RSZ onder meer op om het vermoedelijke slachtoffer te horen en/of het onderzoek naar economische uitbuiting te voeren, in samenwerking met het opvangcentrum, de magistraat en desgevallend de politie of andere diensten.

Onder deze 116 vermoedelijke slachtoffers van MH was er geen enkele minderjarige.

Het is ook vermeldenswaardig dat sommigen niet in contact wilden komen met een opvangcentrum. Het gaat dan vaak om werknemers die in het kader van een frauduleuze detachering zijn tewerkgesteld en verkiezen om naar hun land van herkomst terug te keren, of om personen die zich niet bewust zijn van hun uitbuitingssituatie of die bang zijn dat de dader wraak zal nemen.

De verdeling per provinciale directie ziet er als volgt uit:

Provinciale directies	Aantal doorverwezen vermoedelijke slachtoffers	Nationaliteit en geslacht mannelijk (m) vrouwelijk (v)
Brussel	14	1 Algerije (m) 4 El Salvador (m) 5 Colombia (4m-1v) 1 Congo (v) 2 Marokko (1m-1v) 1 Vietnam (m)
Luik	3	1 Afghanistan (m) 1 Tadzjikistan (m) 1 België (m)
Henegouwen	4	2 Guinee-Bissau (m) 1 Portugal (m) 1 Afghanistan (m)
Waals-Brabant	1	1 Rusland (m)
Antwerpen	3	1 Kameroen (m) 1 Ghana (m) 1 India (m)
Vlaams-Brabant	6	3 Afghanistan (m) 2 Marokko (1m-1v) 1 Niger (m)
Oost-Vlaanderen	9	2 Macedonië (m) 3 Moldavië (m) 2 Turkije (m) 1 India (m) 1 Soedan (m)
West-Vlaanderen	24	2 Bulgarije (m) 20 Filipijnen (m) 2 Roemenië (1m-1v)
Limburg	1	1 Filipijnen (m)
Totaal	**65**	

3. *Empact Action Days*

In 2023 namen de inspectiediensten van de RSZ voor het zevende jaar op rij deel aan de ***"Empact Action Days"***, een door Europol gesteund Europees initiatief dat ook *Joint Action Days* (JAD) wordt genoemd. Dat EU-initiatief kadert in het Europese project EMPACT (*European multidisciplinary platform against*

criminal threats – Europees multidisciplinair platform tegen criminaliteitsdreiging), waarbij de strijd tegen mensenhandel een van de prioriteiten is in de bestrijding van criminele fenomenen. Het EMPACT-project past op zijn beurt in het EU-actieplan tegen mensenhandel.

Tijdens de week **van 8 tot 14 mei 2023** namen de ECOSOC-teams deel aan de acties rond ***"Global Chain"*** onder leiding van de federale politie (DJSOC). Deze controles waren gericht op het opsporen van seksuele uitbuiting, bedelarij en gedwongen criminaliteit.

Van 10 tot 27 juni 2023 vonden de acties rond ***"EAD labour exploitation"*** plaats. Die waren gefocust op de detectie van economische uitbuiting in exotische restaurants, in de *freefloating*-sector (deelsystemen voor transportmiddelen zoals deelauto's, elektrische deelsteps en deelfietsen, …) en in het kader van identiteitsfraude.

De coördinatie was in handen van onze ECOSOC-themadirectie.

Deze actie maakte het mogelijk om restaurants met linken naar eenzelfde internationale groep in verschillende landen gelijktijdig te controleren.

Van 13 tot 22 september 2023 namen de ECOSOC-teams deel aan de acties rond ***"EAD labour exploitation"*** **in de landbouwsector**. Dankzij de uitwisseling van inspecteurs, gefaciliteerd door de Europese Arbeidsautoriteit (ELA), konden Bulgaarse en Roemeense arbeidsinspecteurs deelnemen aan bepaalde controles.

Tot slot kregen enkele ECOSOC-teams de vraag om deel te nemen aan een aantal acties in het kader van de ***"JAD HORSE SHOE"*** **van 13 tot 23 december 2023**, op touw gezet door de FGP van Luik. De controles waren gericht op criminele organisaties uit sommige derde landen.

4. Markante gebeurtenissen in 2023

De afgelopen jaren werd het werk van de ECOSOC-teams beïnvloed door de gezondheidscrisis, het gewapende conflict tussen Oekraïne en Rusland en enkele dossiers die veel media-aandacht kregen.

In 2023 waren er geen echt markante gebeurtenissen die een impact hadden op de activiteiten van onze ECOSOC-teams.

De oorlog in Oekraïne blijft aanslepen en de inwoners blijven wegtrekken uit hun land, onder meer naar België. Maar dat had geen grote invloed op onze inspectiedienst. Het merendeel van deze migranten geniet namelijk tijdelijke bescherming waardoor zij legaal kunnen verblijven en werken in België.

Daardoor konden onze teams zich wijden aan de behandeling van grote, in 2022 opgestarte onderzoeken en naar een normaler werkritme terugkeren.

Wat de **cijfers** voor 2023 betreft, hebben de ECOSOC-teams 204 onderzoeken met het label "mensenhandel" afgesloten in ons ARTEMIS-beheerprogramma. Er voldeden evenwel een aantal dossiers niet aan onze definitie van een MH-onderzoek, en er waren ook enkele dubbels. Zo kwam de themadirectie na verificatie uit op **181 afgesloten MH-onderzoeken**.

Een ECOSOC-onderzoek krijgt het MH-label zodra er ernstige indicatoren aan het licht komen bij een controle of zodra een dergelijk onderzoek uitdrukkelijk wordt gevraagd door een derde (magistraat, aanklager, …).

Op 31 december 2023 waren er 113 MH-onderzoeken geopend, dat wil zeggen in behandeling.

Bij iets minder dan 50% van de MH-onderzoeken die de gespecialiseerde ECOSOC-teams voerden en afsloten was het niet mogelijk om te besluiten dat het om uitbuiting ging. Dat kwam vooral omdat de elementen van het onderzoek niet relevant waren of omdat de indicaties van economische uitbuiting niet duidelijk genoeg waren en de elementen meer op illegale arbeid dan op economische uitbuiting wezen.

Daarnaast is het belangrijk om te benadrukken dat ongeveer 17% van de afgesloten onderzoeken vervolgonderzoeken betrof rond feiten die eerder waren gedetecteerd en aan de gerechtelijke autoriteiten waren gemeld. In bijna 35% van de uitgevoerde onderzoeken konden de inspecteurs uit de aangetroffen MH-indicaties besluiten dat het om een mogelijk "nieuwe" situatie van mensenhandel ging.

We merken ook op dat **qua personeelsbezetting onze ECOSOC-teams** in 2023 eindelijk een significante uitbreiding kenden.

Na de beslissing van de regering om **de inspectiediensten te versterken** door 10 sociaal inspecteurs aan te werven voor de ECOSOC-teams, was het personeel op 31 december 2023 gestegen tot 43,10 VTE's (met andere woorden +7,55 VTE's in

vergelijking met 31 december 2022). Bovendien zullen de ECOSOC-teams naar verwachting in 2024 nog eens vier inspecteurs in dienst nemen.

De nieuwe inspecteurs moesten zich vertrouwd maken met de materies en de procedures die specifiek zijn voor ECOSOC, namelijk buitenlandse werknemers, mensenhandel en de controles in zogezegde risicosectoren. De rijke ervaring van hun deskundige collega's hielp hen om de opleiding die ze bij hun indienstneming hebben gevolgd in de praktijk te brengen.

Zoals elk jaar koos de themadirectie, bijgestaan door de directie Datamining van de RSZ en desgevallend door andere diensten, een **specifiek jaarproject (focus)**.

In 2023 hadden we als focus **de schoonmaaksector**. Elk ECOSOC-team voerde onderzoeken uit in die sector, rekening houdend met zijn onderzoekscapaciteit en personeelsbezetting.

In totaal werden er 65 werkgevers, 138 werknemers en 28 zelfstandigen gecontroleerd. Dat leidde tot de vaststelling van talrijke inbreuken tegen het Sociaal Strafwetboek (Dimona, deeltijdse arbeid, sociale zekerheid, buitenlandse arbeidskrachten, …).

In 2023 vervolgden onze teams de onderzoeken die in het kader van de jaarfocus 2021 en 2022 waren geopend, namelijk de controle van ondernemingen die waren geselecteerd via een door de directie Datamining ontwikkelde *tool*. Deze dienst bestudeerde de gegevens van afgesloten MH-onderzoeken. Op basis van een vijftigtal parameters stelden zij vervolgens een model op voor het identificeren van werkgevers met een verhoogd risico op het overgaan tot economische uitbuiting.

In totaal werden er 11 onderzoeken van dat type afgesloten in 2023. Ze resulteerden in de vaststelling van strafbare feiten die tot de bevoegdheid van de RSZ behoren (inbreuken op het vlak van Dimona, buitenlandse werknemers, deeltijdse arbeid, sociale zekerheid, …).

We wijzen erop dat de onderzoeken die in het kader van de "jaarfocus" worden geopend pas het etiket "MH-onderzoek" krijgen als er bij de controle voldoende indicaties van uitbuiting worden gevonden.

Voorts behandelden de ECOSOC-teams in 2023 **meldingen van economische uitbuiting (MH) bij het Meldpunt voor een Eerlijke Concurrentie van de SIOD** (Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst). Via dat contactpunt kunnen bepaalde vermeende gevallen van fraude en sinds eind 2022 ook van economische uitbuiting worden meegedeeld. In 2023 gaf de SIOD 37 meldingen door aan onze themadirectie. Na analyse werden 23 gevallen voor onderzoek toevertrouwd aan onze gespecialiseerde inspecteurs. Op 31 december 2023 waren dertien van deze onderzoeken afgesloten. De inspecteurs stelden talloze inbreuken vast die bestraft worden door het Sociaal Strafwetboek. Daarnaast werden indicaties van mensenhandel gevonden bij twee werknemers.

Net zoals in de voorgaande jaren hebben de sociaal inspecteurs van de ECOSOC-teams gebruikgemaakt van **specifieke onderzoeksinstrumenten en -technieken zoals:**

- telefonieonderzoeken;
- gebruik van videobewakingsbeelden;
- uitlezing van gsm's;
- onderzoeken in "*open source intelligence*" (internet, sociale media, …).

Deze onderzoekstechnieken worden toegepast in samenwerking met de gespecialiseerde diensten van de federale politie, meestal op verzoek van de arbeidsauditeur. Dergelijke technieken kunnen toelaten om vermoedelijke slachtoffers te identificeren en te verhoren of potentiële getuigen te identificeren en de verklaringen van slachtoffers na te trekken zonder hen al te veel bij het onderzoek te moeten betrekken of de bewijslast te laten dragen. Ze worden ook ingezet om de tewerkstelling van andere werkkrachten/slachtoffers vast te stellen, daders te identificeren en banden tussen personen of bedrijven aan het licht te brengen.

Het gebruik van sociale media en internet wordt alsmaar noodzakelijker om speurwerk te verrichten en grondig onderzoek te voeren naar mensenhandel met het oog op arbeidsuitbuiting. Willen onze sociaal inspecteurs evenwel optimaal gebruikmaken van deze bronnen, dan moet er worden nagegaan wat de bestaande technische en juridische mogelijkheden zijn.

Wat tot slot de **opkomende of toenemende fenomenen** betreft, lag 2023 in lijn met de voorgaande jaren. Gevallen van identiteitsfraude lijken in meerdere sectoren toe te nemen. Het komt evenwel zelden voor dat de inspecteurs in een dergelijk geval een potentiële situatie van economische uitbuiting kunnen detecteren.

De sectoren die de jongste jaren het meest te lijden hebben onder economische uitbuiting blijven het grootste deel van onze onderzoeken uitmaken en ze

krijgen nog altijd onze volle aandacht. Nagelsalons, huispersoneel, de bouwsector, de horeca, carwashes, krantenbezorging, … zijn allemaal laagdrempelige sectoren die geen lange opleiding vereisen en waarin er gemakkelijk een beroep kan worden gedaan op laaggeschoolde arbeidskrachten in een precaire situatie.

Bovendien ziet men alsmaar meer dat uitbuitingssituaties zich in eenzelfde etnische of culturele gemeenschap ontwikkelen, waardoor de potentiële slachtoffers nog afhankelijker worden.

Onze inspecteurs worden ook alsmaar vaker geconfronteerd met complexe gevallen, waarbij sommige elementen van het onderzoek de indruk geven dat de situatie in orde is. Werkgevers en uitbuiters leren uit vorige controles en passen zich aan om de wetgeving beter te omzeilen. De werknemers zijn bijvoorbeeld aangegeven bij de sociale zekerheid of gedetacheerd, maar uit het onderzoek blijkt dan dat weinig prestaties aangegeven zijn, dat de werkelijk uitbetaalde lonen veel lager liggen dan de wettelijke normen, dat de detachering frauduleus is of dat de werknemer onder een andere identiteit presteert, …

Deze onderzoeken laten niet altijd toe om voldoende indicatoren te vinden die wijzen op een potentiële situatie van mensenhandel. Ze vormen evenwel belangrijke signalen bij de monitoring van het fenomeen. Daarnaast moeten ze de eerstelijnsdiensten ertoe aanzetten om waakzaam te blijven, de onderzoeken grondiger te voeren en er de nodige tijd aan te besteden.

Conclusie

Het jaar 2023 lag in lijn met de vorige jaren. Geen enkele gebeurtenis uit de actualiteit had een bijzondere impact op het werk van onze ECOSOC-teams. Dat in tegenstelling tot de jaren voordien, toen de verwikkelingen van de pandemie en het uitbreken van de oorlog in Oekraïne een grote invloed hadden.

Onze ECOSOC-teams vonden hun “normale” werkritme terug, dat wel werd beïnvloed door de opleiding en scholing van de nieuwe inspecteurs.

De cijfers in dit rapport komen van twee verschillende kanalen:

- het dossierbeheersysteem dat de **in 2023 afgesloten onderzoeken** bundelt met **299 vermoedelijke slachtoffers**;
- de analyse van de **checklists** die in 2023 werden opgesteld zodra het lopende of afgesloten onderzoek voldoende nauwkeurige indicaties van een potentiële situatie van mensenhandel bevatte. Dat gaat over **116 vermoedelijke slachtoffers**. Deze gegevens zijn dan ook het meest representatief voor het jaar 2023.

Wanneer we de cijfers van 2023 vergelijken met die van de jaren voordien, zien we dat het aantal vermoedelijke slachtoffers op basis van de checklists lichtjes schommelt maar relatief constant blijft, afgezien van het jaar 2022 toen er 159 slachtoffers werden gedetecteerd in het kader van een en hetzelfde dossier.

Het aantal behandelde MH-onderzoeken in 2023 is identiek aan dat van 2022, namelijk 181. Wat de ECOSOC-onderzoeken in 2023 betreft, dat waren er 3.782.

Deze elementen lijken een zekere terugkeer naar de normale situatie te bevestigen, zowel qua activiteiten van de ECOSOC-teams als wat hun bezetting betreft.

	2021	2022	2023
Aantal potentiële slachtoffers in de afgesloten onderzoeken	147	110	299
Aantal potentiële slachtoffers volgens de checklists	86	280	116
Aantal slachtoffers voor wie de opvangcentra zijn tussengekomen (volgens checklist)	42	188	65
Aantal MH-onderzoeken (economische uitbuiting)	235	181	181
Aantal ECOSOC-onderzoeken (inclusief MH-onderzoeken)	3.661	3.154	3.782

Uit de analyse van de checklists kan er worden opgemaakt dat potentiële situaties van economische uitbuiting zich zowel in stedelijke als in landelijke gebieden voordoen en dat voornamelijk mannen er het slachtoffer van zijn.

Het grootste deel van onze MH-onderzoeken telt een, twee, drie of vier potentiële slachtoffers. Maar in 2023 ging het in meerdere gevallen om een groter aantal vermoedelijke slachtoffers bij eenzelfde werkgever. Zo waren bij een onderzoek in West-Vlaanderen twintig personen betrokken, en bij een ander in Oost-Vlaanderen veertien personen; één geval had betrekking op twaalf personen in de provincie Antwerpen en een ander betrof negen personen in het Brussels Gewest.

De sectoren die bij de analyse van de checklists van 2023 het vaakst voorkwamen, waren de bouwsector, krantenbezorging, bakkerijen en carwashes.

De courantste praktijken waren zwartwerk (geen Dimona-aangifte), irreguliere tewerkstelling van illegaal verblijvende buitenlandse werknemers en frauduleuze detachering (in mindere mate).

De meest voorkomende indicatoren van mensenhandel waren:

- Weinig of helemaal geen loon
- Abnormaal lange werktijden
- Huisvesting in erbarmelijke omstandigheden
- Misbruik van een kwetsbare situatie
- Overgaan tot bedreigingen/geweld
- Beperking van de bewegingsvrijheid en het contact met de buitenwereld.

Opvallend was dat sommige vermoedelijke slachtoffers die in mensonwaardige omstandigheden bleken te werken geen contact opnamen met een gespecialiseerd opvangcentrum omdat zij elke vorm van begeleiding weigerden. Dat is vaak het geval bij werknemers die door buitenlandse bedrijven in België worden tewerkgesteld en die in de eerste plaats willen worden betaald om naar hun land van herkomst terug te keren.

We benadrukken ook dat in sommige gevallen onze teams vermoedelijke slachtoffers ontmoetten nadat die een opvangcentrum hadden benaderd, hetzij op verzoek van het centrum zelf, hetzij op verzoek van de arbeidsauditeur.

Zoals hierboven vermeld werd, weerspiegelen de cijfers van de checklists het best de situatie op het vlak van economische uitbuiting, aangezien ze worden opgesteld zodra er een vermoedelijk slachtoffer wordt aangetroffen.

De andere gegevens, zoals de processen-verbaal, de strafrapporten of de informatieverslagen, registreren het aantal slachtoffers in de onderzoeken die in 2023 zijn afgesloten (ook al werden die eerder geopend).

Onze gespecialiseerde inspecteurs hadden bij hun ECOSOC-onderzoeken bijzondere aandacht voor de werk-, leef- en huisvestingsomstandigheden en de gedragingen van de werknemers die ze aantroffen. Dat om indicatoren van mensenhandel op te sporen en de vermoedelijke slachtoffers uit de klauwen van hun uitbuiters te halen.

Afsluitend, en zoals de actoren op het terrein steevast benadrukken, is economische uitbuiting een verborgen fenomeen dat vaak moeilijk te detecteren valt. Toch komen uitbuitingssituaties aan het licht, niet alleen door de informatie en klachten die onze diensten ontvangen, maar ook dankzij de proactieve controles en de verhoogde aanwezigheid op het terrein van sociaal inspecteurs die gespecialiseerd zijn in of gesensibiliseerd zijn rond MH. Hoe meer menselijke middelen er worden ingezet en hoe meer de eerstelijnscontrolediensten worden gesensibiliseerd en opgeleid, hoe krachtiger en doeltreffender de strijd tegen dat fenomeen zal zijn.